

Årsrapport 2009 IT Funk (2007-2012)

Året 2009

IT Funk er et virkemiddel i regjeringens politikk for et informasjonssamfunn for alle og universell utforming av IKT, som nedfelt i St.meld.17 (2006-2007), Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som trådte i kraft i 2009, og regjeringens nye handlingsplan "Norge universelt utformet 2025".

Samfunnet preges av stadig flere interaktive løsninger - på nett, automater, telefon m.m – som krever selvbetjening gjennom et grensesnitt basert på IKT. Utviklingen stiller eldre og mennesker med nedsatt funksjonsevne overfor stadig nye utfordringer. Mange blir utestengt fra viktige tjenester og samfunnsområder når den eneste løsning som tilbys har et teknologi-basert grensesnitt. Disse utfordringene står sentralt i IT Funk. Den økte oppmerksomheten om eldre som IKT-brukere i tillegg til personer med funksjonsnedsettelse, henger sammen med at IT Funk i 2007 ble Norges representant i AAL, det europeiske innovasjonsprogrammet om IKT for eldre og et samfunn med en aldrende befolkning.

IT Funk støttet i år 21 prosjekter, deriblant 10 forprosjekter og 4 hovedprosjekter i AAL. Innsatsen knyttet til IKT for mennesker med nedsatt kognitiv funksjon er videreført og utvidet med nye brukergrupper, deriblant ungdom. Resultatet fra et slikt prosjekt ble kåret til "Årets hjelpemiddel 2009" på Nordens største hjelpemidlemesse Health & Rehab i Danmark.

Etterspørselen etter kunnskap på IT Funks arbeidsfelt øker i takt med innføring av nye lover og regler i Norge, EU og internasjonalt. Kunnskapsbehovet gjelder både universell utforming av IKT, supplerende og spesialiserte hjelpemidler og brukersentrerte metoder for forskning og utvikling. IT Funk har derfor lagt stor vekt på utadrettet virksomhet overfor et bredt publikum, nasjonalt og internasjonalt, både fra programmet og de enkelte prosjektene. Det er utviklet profesjonelle kurs, utstillinger, veiledere og undervisningsmaterieell, blant annet for innkjøpere og utviklere av IKT-baserte løsninger. Media viser stor interesse og publiserer langt flere oppslag enn tidligere, både om enkeltprosjekter og løsninger og temaet universell utforming av IKT generelt.

De viktigste internasjonale arenaer for IT Funk er AAL, EUs programmer for IKT-forskning og innovasjon og politikk for eInclusion. Prosjektene deltar aktivt på internasjonale konferanser innen IKT-forskning, standardisering, helse- og rehabilitering, aldring og funksjonshemming. Oppgaven som norsk representant i AAL-programmet krever betydelige ressurser fra Forskningsrådet og IT Funk. AAL har hittil gjennomført to utlysingsrunder og forberedt den tredje, som vil finne sted våren 2010. Norge har stilt 8 MNOK til disposisjon for norske partnere i hver utlysingsrunde, dette suppleres med inntil 4 MNOK fra EU. Søknader med norske deltakere har hatt stort gjennomslag i AAL, og Norge er med i 7 av de knapt 50 prosjektene som realiseres etter de to første utlysningene.

IT Funks Brukerforum har hatt fire møter i 2009, med god oppslutning fra faste medlemmer, observatører og gjester. IT Funks hjemmeside og nyhetsbrev får gode tilbakemeldinger som en god kilde til nyttig informasjon og inspirerende eksempler på inkluderende IKT-løsninger.

Programmets mål

Strategien for 2007-2009 angir følgende mål for IT Funk:

Hovedmål: Økt tilgjengelighet til informasjons- og kommunikasjonsteknologi og derigjennom til samfunnet, for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Delmål: Bidra til at IKT-baserte produkter og tjenester som utvikles og introduseres i det allmenne markedet kan brukes av alle, med minst mulig ekstra bryderi og utgifter (universelt utformede løsninger). Ved behov skal universelt utformede løsninger suppleres med spesialløsninger som spiller sammen med standardutstyr og -programvare.

IT Funk er organisert som et prosjekt med tverrgående oppgaver og samarbeider med relevante FoU- og innovasjonsprogrammer og organisasjoner, nasjonalt og internasjonalt.

IT Funk har et bredt sammensatt rådgivende Brukerforum som møtes fire ganger i året. Administrasjon og styrefunksjoner ivaretas internt.

IT Funk er et virkemiddel i regjeringens politikk for et informasjonssamfunn for alle og universell utforming av IKT, som nedfelt i St.meld.17 (2006-2007), Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og regjeringens nye handlingsplan "Norge universelt utformet 2025". I tillegg kommer den nye FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Norge har undertegnet konvensjonen og norsk ratifisering vil finne sted i 2010.

Næringsdepartementet ga i 2007 IT Funk i oppdrag å være Norges representant i det europeiske samarbeidsprogrammet AAL (Ambient Assisted Living) som fremmer innovative IKT-baserte løsninger for en aldrende befolkning. Programmet varer ut 2013.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet kom igjen inn som finansieringskilde for IT Funk i 2009 med 2 MNOK, etter at hovedansvaret for IT Funk ble overført til Barne- og likestillingsdepartementet i 2008.

Økonomi og prosjektomfang

Disponibelt budsjett i 2009: 16,5 MNOK (8,6 for 2009 og 7,9 overført fra 2008)

Forbruk i 2009: 8,4 MNOK (4,1 i 2008)

Programmets finansieringskilder i 2009: Barne- og likestillingsdepartementet 5,6 MNOK, Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2 MNOK. Nærings- og handelsdepartementet bidrar til Norges medlemskap i AAL via IT Funk med midler over posten for internasjonalt FoU-samarbeid, minst 1 MNOK per år.

Prosjekter i 2009: 21 fordelt på 10 forprosjekter, 5 brukerstyrte innovasjonsprosjekter hvorav 4 i AAL, 5 tilleggsprosjekter knyttet til større prosjekter finansiert fra andre kilder, samt et internasjonalt designprosjekt. I tillegg er det inngått en flerårig samarbeidsavtale med Norsk Designråd om inkluderende design og innovasjon for alle.

Vurdering av måloppnåelse og faglige utfordringer

I et informasjonssamfunn med universelt utformet IKT, skal produkter og løsninger for folk flest dekke variasjonsbredden i brukernes krav til funksjonalitet, slik at alle har nytte og glede av dem, uansett funksjonsevne og brukssituasjon. IT Funk bidrar til å realisere målet om et inkluderende informasjonssamfunn gjennom å støtte utvikling av nye og bedre IKT-produkter og løsninger, og ved å øke bevisstheten og kunnskapen blant allmennheten, i næringslivet og offentlig sektor om hvordan man utformer

løsninger som gir alle mulighet til å delta i et samfunn som i økende omfang krever og forutsetter at borgerne behersker slik teknologi.

2009 er tredje år i IT Funks inneværende 6-års periode. Året har vært preget av politiske nyskapinger som påvirker både rammebetingelser for og prioriteringer i IT Funk. Både i Norge og internasjonalt er det lansert nye politiske, legale og økonomiske tiltak som påvirker rettigheter og levekår for mennesker med funksjonsnedsettelse. Tiltakene bygger på prinsippet om alle borgers rett til samfunnsdeltakelse og samfunnets forpliktelse til å sikre at retten blir reell, også for personer med nedsatt funksjonsevne. I Norge trådte loven om diskriminering og tilgjengelighet i kraft 1.1.2009, men kravet om universell utforming av IKT-baserte løsninger rettet mot allmennheten trer først i kraft i 2011 for nye løsninger og 2021 for eksisterende løsninger. IKT-delen av loven ivaretas av Fornyings- og administrasjonsdepartementet. IT Funk bidrar i dette arbeidet, som i 2009-2010 er konsentrert om virkeområder, relevante standarder og retningslinjer for nye universelt utformede IKT-løsninger.

Regjeringen la våren 2009 fram en ny handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet: "Norge universelt utformet 2025". Her omtales IT Funk som et viktig virkemiddel i arbeidet med å realisere målet om et universelt utformet Norge. IT Funk har bidratt i arbeidet med den nye politikken i Norge gjennom støtte til FoU-prosjekter, utvikling av kurs og opplæringstiltak, deltakelse i arbeid med standarder, retningslinjer og veiledere, samt informasjons- og kunnskapsspredning fra programmet og prosjektene.

Den raske veksten i selvbetjente, interaktive løsninger skaper store utfordringer for mange av målgruppene i IT Funk og AAL. Tilgjengelighet til offentlige og private tjenester og muligheten for å delta i sosiale nettverk via IKT avhenger av at man finner nye og mer tilgjengelige løsninger for selvbetjening og interaktive tjenester. Til det trengs det økt innsats over hele spekteret - fra forskning, innovasjon, standardisering og metodeutvikling til informasjon, utdanning og opplæring. De faglige utfordringer er store, og det er nødvendig å handle raskt slik at kunnskapsgrunnlaget er best mulig når kravet om universell utforming av IKT trer i kraft i 2011. Områder der det haster med å utvikle mer tilgjengelige løsninger, er brukergrensesnitt, sikkerhet og autentisering, logikk og innholdsstruktur, samt dialogutforming. I Forskningsrådet har Verdikt-programmet nå tatt inn i sin nye programplan IKT-utfordringer knyttet til eldrebølgen, helse og velferd, herunder universell utforming og brukergrensesnitt. Resultatene fra den første Verdikt-utlysning basert på den nye planen vil foreligge våren 2010. IT Funk har løpende kontakt med Verdikt for å sikre et effektivt samarbeid, spesielt med tanke på å få i gang større prosjekter på disse områdene. Flere potensielle forprosjekter i IT Funk ble isteden utviklet til søknader til Verdikt-utlysningen i november. Det er også startet en prosess for å involvere Verdikt i AAL-programmet.

Nøkkeltall, 2009

Antall prosjekter: 21, hvorav 12 nye i 2009. 10 av dem fortsetter i 2010.

AAL-prosjekter med norske partnere: 4 igangsatt i 2009, 3 godkjent for oppstart 2010.

Dr.gradsstipendiater: 0 Postdoktorstipendiater: 0

Prosjektledere: 21, fordelt på 9 kvinner (43%) og 12 menn (57%).

Antall prosjekter har økt hvert år siden starten på denne IT Funk-perioden. I 2009 kom antallet opp i 21, mot 18 i 2008 og 11 i 2007. Økningen siste år henger sammen med at de første AAL-prosjektene kom i gang i 2009. Det var forventet en økning i år også i

andre typer prosjekter, men dette skjedde ikke. Hovedårsaken var at planlagte forprosjekter, etter samråd med IT Funk og Verdikt, ble utviklet til søknader om hovedprosjekter innen universell utforming og IKT til Verdikt-programmets frist i november. Når resultatene fra søknadsrunden foreligger våren 2010, vil IT Funk følge opp med sikte på å få realisert flest mulig relevante og støtteverdige prosjekter på temaet universell utforming.

IT Funk opererer med løpende utlysninger uten søknadsfrister, med unntak for AAL som har separate internasjonale utlysninger. Dette gjør det mulig for IT Funk å handle raskt og fleksibelt overfor andre programmer, slik at søknader som blir behandlet der fortløpende kan følges opp av IT Funk.

Første utlysning i AAL i 2008 resulterte i 23 prosjekter som startet i 2009, fire av dem med norske partnere. Andre utlysning ble gjennomført i 2009, temaet var IKT-baserte løsninger som fremmer sosial interaksjon blant eldre. Rammen for samlet prosjektstøtte fra nasjonale kilder og EU var 60.9 mill. Euro. 104 søknader om 163 mill. Euro kom inn, hvorav 6 med norske partnere. Som i den første utlysningen, ble prosjekter med norske partnere høyt rangert i den internasjonale evalueringen, med 4 av 6 som klart støtteverdige. Ett prosjekt falt dessverre ut i siste omgang pga en formell feil, slik at det i denne runden blir tre prosjekter med norske partnere - fra forskning, næringsliv, offentlig sektor og brukerorganisasjoner. Prosjektene går over tre år med start våren 2010.

IT Funk støtter primært forprosjekter og kortere tilleggsprosjekter, dette gjør at dr. grads- og postdokstipendiater sjelden er aktuelt. 43 % av prosjektlederne i IT Funk er kvinner. Dette anses som meget tilfredsstillende.

Forbruket i IT Funk ble i 2009 doblet i forhold til året før. Årets bevilgninger fra de tre involverte departementer ble anvendt i sin helhet, mens overføringen fra tidligere år ikke ble disponert. For å få satt de overførte midler i arbeid vil det i 2010 bli åpnet for søknader om større prosjekter i tillegg til de etablerte prosjektypene i IT Funk (forprosjekter og tilleggsprosjekter). Det omtalte samarbeidet med Verdikt vil være viktig for å få dette til.

Resultatindikatorer, 2009

Publisering: 1 lærebok, 12 rapporter/veiledere, 2 publikasjoner fra internasjonale konferanser. Ingen vitenskapelige tidsskriftartikler med/uten referee.

Annen formidling: 26 allmennrettede og 43 brukerrettede formidlingstiltak, 58 oppslag i massemedia.

Antall nye produkter/prosesser: 2 (1 produkt, 1 tjeneste)

Antall nye metoder/modeller/prototyper: 2

Viktigste aktiviteter i 2009

Årets prosjektportefølje dekker et bredt spekter av målgrupper og problemstillinger i tråd med gjeldende strategi, med forprosjekter som dominerende prosjekttipe. Unntaket er AAL, der man støtter hovedprosjekter med 2-3 års varighet.

IT Funk støtter fortsatt prosjekter om brukerkrav og løsninger som går utover det som dekkes av universell utforming. Brukerforum legger stor vekt på at IT Funk fortsetter og videreutvikler sin innsats på IKT-hjelpemidler, som i liten grad dekkes av andre programmer.

En viktig ordning for videreføring av innovasjonsrettede forprosjekter i IT Funk er offentlige utviklingskontrakter i Innovasjon Norge (IN). Forprosjektet "Interaktiv løsning for PC-styring for mennesker med nedsatt bevegelsesevne" er et eksempel på dette:

Med støtte fra IN vil MediaLT AS som leverandør videreutvikle løsningen til et kommersielt produkt med NAV som krevende kunde og Høgskolen i Oslo som FoU-partner.

IT Funk stiller krav om medvirkning fra relevante brukere i alle prosjekter. Mens personer med fysiske funksjonsnedsettelse i mange år har deltatt som krevende kunder i FoU-prosjekter, har mennesker med demens og andre kognitive begrensninger ikke vært ansett som aktuelle for slik deltakelse. IT Funk har derfor de siste årene trappet opp innsatsen overfor disse gruppene, og gitt støtte til arbeidet med å utvikle metoder for slik brukermedvirkning, dokumentere og formidle slik kunnskap og erfaringer til et bredt publikum - på norsk og engelsk. Internasjonalt er det økende interesse for IKT-baserte løsninger for brukere med kognitive begrensninger, og norske løsninger og erfaringer på dette området er etterspurt, bl.a. i AAL.

For Forskningsrådet og IT Funk er deltakelsen i AAL en ressurskrevende oppgave, økonomisk og administrativt. 2009 kom de 23 prosjektene fra første utlysning i gang, og samtidig ble andre utlysning gjennomført med sikte på prosjektstart i 2010. Forberedelsene til tredje utlysning fant også sted i 2009, blant annet med en workshop i Oslo i mai. Pga forsinkelser i AALs organisasjon er denne utlysningen utsatt til våren 2010.

Kommunikasjons- og formidlingstiltak

Etterspørselen etter kunnskap og veiledning om universell utforming av IKT øker kraftig fra alle hold, ute og hjemme. IT Funk har i 2009 vært engasjert på bred front for å dekke deler av dette behovet. I tillegg til egne prosjekter for å utvikle kurs, veiledere, håndbøker og annen dokumentasjon, har FoU-prosjektene satset stort på nasjonal og internasjonal formidling til brukere, studenter og allmennhet. Dekningen i media har eksplodert, fra 8 i 2008 til 58 i 2009, et klart utslag av den nye lovens krav og det økte politiske fokus på tilgjengelighet og universell utforming, generelt og for IKT spesielt.

Oversikten over formidlingsaktiviteter i boksen ovenfor omfatter ikke aktiviteter på programnivå, dvs. fra IT Funks koordinator og medlemmene i Brukerforum. Disse har vært innledere og bidragsytere på en rekke kurs, seminarer og konferanser i og utenfor Norge, i regi av AAL, NAV/SIKTE, Norsk Designråd, NTNU m.fl.

IT Funk har også støttet priser og studentkonkurranser innen inkluderende design og IKT i samarbeid med Norsk Designråd, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo og Den norske dataforeningen, som ledd i den norske markeringen av Verdens Brukervennlighetsdag.

I mai 2009 arrangerte IT Funk en AAL-workshop i Oslo, med deltakere fra 20 land og presentasjon av norsk politikk, forskning og brukerorganisasjonen Seniornett. På det første store AAL-konferansen AAL Forum09 i Wien i september, var det fire foredragsholdere fra Norge, inkludert IT Funks koordinator. På Nordens største hjelpemiddelmesse "Health & Rehab" i Danmark, ble produktet MEMOplanner, som ble utviklet av Falcklgel AS med støtte fra IT Funk, kåret til "Årets Hjælpemiddel 2009". Dette er en digital kalender som gjør det mulig for demente og andre med kognitive vanskeligheter å få bedre struktur på hverdagen.

Hjemmesiden www.itfunk.org er en viktig kanal for formidling av nyheter på IT Funks område, spesielt omtale av prosjektene og deres resultater. I 2009 ble det etablert egne sider på engelsk for AAL-programmet og prosjekter med norske partnere under IT Funks hovedside.

Informasjons- og formidlingsarbeid utgjør en stor del av IT Funks virksomhet. Dette er viktig for å skape bedre kjennskap til og interesse for IT Funk og IT Funks arbeidsområde hos et bredt publikum. Både næringsliv, forskning, forvaltning og

brukere må engasjeres i arbeidet dersom målet om et informasjonssamfunn for alle skal bli en realitet innen 2025.

Driftsrelaterte aktiviteter:

Brukerforum er IT Funks viktigste rådgivende organ og møteplass for alle som arbeider med IKT og tilgjengelighet. Forumet har 15 faste medlemmer og møtes fire ganger per år. Likestillings- og diskrimineringsombudet kom inn som nytt medlem i 2009 i stedet for Dokumentasjonssenteret, som er blitt innlemmet i LDO. På møtene deltar også en rekke observatører og gjester, slik at det totalt er 25-30 personer på hvert av forumets heldagsmøter. I tillegg til strategi og planer for IT Funk, presenteres prosjektplaner og resultater fra fullførte prosjekter. Brukerforum er et viktig og engasjert nettverksforum som stimulerer til nye samarbeidsrelasjoner og prosjektideer både for IT Funk, AAL og andre programmer.

Høydepunkter og funn

Morgendagens bærekraftige og inkluderende bybil - for sjåførere i alle aldre.

Slik lød oppgaven i et IT Funk-støttet samarbeidsprosjektet mellom elbilprodusenten TH!NK, Helen Hamlyn Centre Royal College of Art (London) og Norsk Designråds program "Innovasjon for alle". Prosjektet har gitt nye konseptuelle idéer og konkrete løsninger til inspirasjon for utvikling av fremtidige modeller. I tillegg har det skapt økt forståelse og kunnskap hos bilprodusenten om verdien av brukerinvolvering i design og utviklingsprosesser, ikke minst med hensyn til bilbrukernes alder, livsstil og funksjonsevne. En omfattende brukerundersøkelse ga mange nye ideer, som at sjåføren bør kunne skreddersy dashbordets ikoner, farger og tekstutforming, la bilen sende visuelle beskjeder til andre trafikanter og fotgjengere, bruke bilen som gatelys eller lysskilt når den er parkert, eller bruke den som hotspot for trådløst Internett. Det ble også utviklet nye metoder for brukerundersøkelser, blant annet et nyskapende visuelt presentasjonsverktøy. Norsk Designråd publiserer og formidler de nye metodene for å involvere brukere i designprosesser til norske og internasjonale bedrifter. Prosjektbeskrivelse med linker til mer informasjon på IT Funks hjemmeside under <http://www.itfunk.org/docs/prosjekter/think.htm>

Hvilken forskjell gjør IT Funk?

IT Funk gir mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til å påvirke utformingen av IKT-baserte løsninger gjennom direkte deltakelse i FoU- og innovasjonsprosjekter på nasjonalt og internasjonalt plan. Det gjelder også personer med funksjonsnedsettelse knyttet til kognisjon og kommunikasjon, som man tidligere ikke forventet skulle bli selvstendige brukere av IKT. Kunnskap, metoder og erfaringer med ulike former for brukermedvirkning i IT Funk-støttede prosjekter er sterkt etterspurt og formidles nå til et internasjonalt publikum gjennom AAL-programmet, EUs forskningsprogrammer og internasjonale konferanser innen forskning, innovasjon og politikktutvikling knyttet til IKT, helse og omsorg, og utforming av offentlige digitale tjenester. Flere veiledere er publisert og kan lastes ned via <http://www.itfunk.org/docs/artikler.html>.

Se også oversikten over området "IKT og kognitive utfordringer" på hjemmesiden til Karde AS, som har gjennomført flere IT Funk-støttede prosjekter på temaet:

http://www.karde.no/Kognitivt_norsk.html